

HALKBİLİMİ ÇALIŞMALARININ YENİ DÖNEMİ: SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI SÖZLEŞMESİ

**The New Era of Folklore Studies: Convention for the Safeguarding of
intangible cultural heritage**

**Une ère nouvelle dans les recherches folkloriques: Convention pour
la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel**

Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ

UNESCO'nun Eylül- Ekim 2003 döneminde toplanan 32. Genel Konferansı sırasında, Somut Olmayan Kültürel Mirasın (SOKÜM) Korunması Sözleşmesi, önce 09-14 Ekim 2003 tarihlerinde çalışmalarını yürüten Kültür Komisyonu'nda sonra da 15 Ekim 2003 tarihinde toplanan Genel Kurulda onaylanarak yürürlüğe girmiştir. 40 maddelik Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin (Convention pour la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel) UNESCO Genel Kurulunda kabulü, aşağıda görüleceği gibi uzun bir hazırlık döneminin ve çalışma takviminin sonunda gerçekleşmiştir.

a) Süreçler

Düşünce ve eylem olarak 1954 yılındaki Lahey Sözleşmesi, 1970 yılındaki Yassı Yollardan Edinilmiş Kültürel Varlıkların İadesi Sözleşmesi, 1972 tarihli Dünya Kültür ve Doğa Varlıklarının Korunması Sözleşmesi, 1973 tarihli Evrensel Telif Hakları Sözleşmesi çerçevesinde Bolivya'nın folklorun da buna dahil edilmesine yönelik teklifi, 1982 UNESCO-OMPI folklorun sözlü birikiminin korunması kararları, 1989'te UNESCO'nun 25. Genel Konferansı'nda geleneksel kültürlerin korunması kararının alınması ve bu çerçevede 1995-1999 yılları arasında konuyla ilgili

8 bölgesel konferans düzenlenmesi, 1997 yılındaki 29. Genel Konferans'ta Genel Direktör'ün kültürün yeni bir standart belge ile korunması konusunda çalışma yapmaya davet edilmesi, 1999 tarihinde Washington'da toplanan uzmanlar toplantısında geleneksel ve popüler kültürün korunması konusunda yeni ve bir standart belirleyici yapılaşmanın oluşturulması anlayışının benimsenmesi, UNESCO terminolojisinde Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) olarak tanımlanan halkbilimi ürünlerinin küreselleşmenin tek biçimleştirme tehlikesine karşı korunmasına yönelik uluslararası bir sözleşme hazırlanması süreçlerinin ilk basamaklarını oluşturmuştur.

Bu hazırlık döneminin ardından İtalya'nın Torino şehrinde Mart 2001'de UNESCO tarafından davet edilen alan uzmanlarının katıldığı Yuvarlak Masa Toplantısı gerçekleştirilmiş ve somut olmayan mirasın ilk kez UNESCO belgelerine geçen ve kabul edilen tanımı yapılmıştır. Mayıs 2001'de UNESCO Yürütme Kurulu'nun 161. toplantısında somut olmayan kültürel mirasın korunması konusunun 31. Genel Konferans'a getirilmesine karar verilmiş ve Genel Direktör'ün bu konuda Genel Konferans'a rapor sunması kararlaştırılmıştır.

Ekim 2001'de yapılan 31. Genel Konferans'ta somut olmayan kültürel mirasın uluslar arası bir sözleşme ile düzenlenmesi kararlaştırılmış ve Genel Direktör, Ekim 2003'te yapılacak olan 32. Genel Konferans'a rapor sunmaya çağırılmıştır.

Belirlenen bu takvim çerçevesinde çalışmalarına hız veren UNESCO, 22-24 Ocak 2002 tarihlerinde Rio de Janeiro'da bir uzmanlar toplantısı düzenlemiş ve Torino'da yapılan tanım, yeniden benimsenmiştir. Bu toplantıda Eylül 2001 tarihinde İspanya'nın Elche şehrinde yapılan "İnsanlığın Somut Olmayan Mirası Başyapıt İlanı" programında kullanılan ölçütlerden (ki bu ölçütler UNESCO tarafından yayımlanan "aday dosyalarının hazırlanma rehberi"inde belirlenmiştir.) ilham alınabileceği vurgulanmıştır. (Jüri tarafından belirlenen 19 ülkenin 19 sunumunu içine alan bu eserlerle ilgili kitapçık, UNESCO tarafından "Patrimoine oral et immatériel de l'humanité" (İnsanlığın Somut Olmayan ve Sözlü Mirası) adıyla yayımlanmış ve başyapıt ilanlarının iki yılda bir yapılması öngörülmüştür. (Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin 31. maddesiyle bu uygulama durdurulmaktadır.)

20-22 Mart 2002 tarihlerinde UNESCO'nun Merkezi Paris'te ilk yazım grubu toplantısı yapılmıştır. Bu toplantıda faaliyet alanını tanımlamaya yönelik bir taslak oluşturulmuştur. Hazırlanan ön taslağın 1972 Dünya Kültürel Miras Sözleşmesi'ne benzemesi, uzmanların eleştirilerine nedeni olmuş ve üzerinde daha fazla çalışılması gerektiği vurgulanmıştır.

UNESCO'nun Mayıs 2002'de yapılan 164. toplantısında, konunun son derece karmaşık olduğu üye ülkelerce dile getirilmiş, taslak sözleşmenin imza tarihinin 2003 yerine 2005 olması gerektiği vurgulanarak verilen bir kararla Genel Direktör, Eylül 2002'de hükümetler arası toplantı düzenlemeye davet edilmiştir.

10-12 Haziran 2002 tarihlerinde Paris'teki UNESCO Merkezi'nde alanın tanı-

mı ve kavramların içeriklerinin belirlenmesi amacıyla uluslar arası uzmanlar toplantısı yapılmış, 13-15 Haziran 2002 tarihlerinde yazım grubunun ikinci toplantısı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantılar sonunda ortaya çıkan ikinci ön taslak sözleşme metni üye ülkelere iletilmiştir. Daha sonraki toplantılarda üye ülkeler itirazlarını ve düzeltme önerilerini bu metni esas alarak yapmışlardır.

Türkiye'nin ev sahipliği ile 16-17 Eylül 2002 tarihlerinde "Somut Olmayan Kültürel Miras, Kültürel Çeşitliliğin Aynası" adlı 3. Kültür Bakanları Yuvarlak Masa Toplantısı İstanbul'da gerçekleştirilmiş ve UNESCO üyesi ülkelerden Kültür Bakanlarının beklenenin üzerinde gerçekleşen katılımları sonunda yayımlanan ve UNESCO literatüründe "İstanbul Deklarasyonu" (Déclaration d'Istanbul) olarak anılan metinde sürecin hükümetler tarafından desteklendiği açıklanmıştır.

Haziran toplantılarında ortaya çıkan ön taslak metni ile ilgili ülkelerin değerlendirmeleri ve bilimsel yaklaşımları görülmek üzere Paris'teki UNESCO Merkezi'nde 23-27 Eylül 2002 tarihlerinde ilk kez "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Ön Taslak Sözleşme Metni Üzerine Hükümetler Arası Uzmanlar Toplantısı" yapılmıştır. Bu toplantıya Türkiye heyeti adına Kültür Bakanlığı'ndan dönemin Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürü Seyhan Livanelioğlu ve Ankara Üniversitesi'nden Prof. Dr. Gürbüz Erginer katılmışlardır. Bu toplantıyla ilgili olarak hazırladığı raporda sözleşmenin önemine ve metnin karmaşıklığına vurgu yapan Prof. Dr. Erginer, Türkiye'de konunun çeşitli uzman gruplarınca daha detaylı olarak ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. Bu ilk uzmanlar toplantısından sonra, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu bünyesinde "Somut Olmayan Kültürel Miras Komitesi" kurulmuş ve sözleşmeyle ilgili olarak Türkiye'nin görüşünün şekillenmesinde anılan komite önemli katkılarda bulunmuştur.

24 Şubat-01 Mart 2003 tarihlerinde Paris'teki UNESCO Merkezi'nde gerçekleştirilen "İkinci Hükümetler Arası Uzmanlar Toplantısı"na 23-27 Eylül 2002 toplantısında ve sonrasında oluşan itirazlar değerlendirilerek, "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi"nin oluşturulmasına çalışılmış, üye ülkelerin hararetli tartışmaları nedeniyle 38 maddeden oluşan sözleşme taslağının ancak Başlangıcı ve 11 maddesi tartışılabilmiş, 3 madde kabul edilmiş ve toplantı Haziran 2003'e ertelenmiştir. Bu ikinci hükümetler arası uzmanlar toplantısına Türkiye adına Gazi Üniversitesi'nden Prof. Dr. M. Öcal Oğuz ve Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşavirliğinden Ebru Demircan katılmıştır. Heyete Paris'teki UNESCO Daimi Temsilciliği adına Büyükelçi Bozkurt Aran'ın yanı sıra M. Vakur Erkul ile Şebnem İncesu dahil olmuş ve müzakereler istişareli ve koordineli olarak yürütülmüştür. Bu toplantıda UNESCO üye ve gözlemci ülkeleri ile UNESCO toplantılarına katılma hakkı bulunan sivil toplum kuruluşları (NGO), ön taslak metni üzerinde hararetli tartışmalar yapmışlar, bu tartışmalarda "küreselleşme" dinamiklerini ellerinde bulundurmamayan "üçüncü dünya" ülkelerinin sözleşmenin bir an önce kabul edilmesi ve koruma projelerinin UNESCO tarafından oluşturulacak güçlü bir fon tarafından desteklenmesi yönünde biçimlenmesi için büyük bir enerji harcadıkları görülmüştür. Bu tartışmaların odağında yer alan ve en çok taraftar bulan fikir ise, "yok olan kültür değerlerinin korunması gerektiği" olmuştur. Bu toplantı sırasında, sözleşmeyi hararetle savunanların başta Japonya ve Güney Kore olmak üzere kimi uzak doğu ülkeleri ile Okyanusya, Afrika ve Güney Amerika ülkeleri olduğu görülmüştür. Sözleşme görüşmelerinin yürütüldüğü dönemde UNESCO'da gözlemci statüsünde bulunan ABD temsilcilerinin metni "bilimsel" bulmayan açıklamaları ile kimi Kuzey Avrupa ülkelerinin ulusal kaynaklarının yetersizliği ge-

rekçesiyle fonların desteklenmesi konusundaki isteksiz tavırları not edilebilecek konular arasında yer almıştır.

02-14 Haziran 2003 tarihinde toplanan Üçüncü Hükümetler Arası Uzmanlar Toplantısına Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşavirliği'nden Günseli Yastı heyete katılmış, heyetin diğer üyeleri değişmemiştir. Çoğu günler gece 23'lere kadar devam eden uzun ve hararetli tartışmaların geçtiği oturumların sonunda ve daha önceki toplantıda ortaya çıkan bölgesel eğilimlerin korunduğu fakat artık kimsenin sözleşmenin "gereksizliğini vurgulamadığı" bir atmosferde 14 Haziran 2003 tarihinde taslak metin, alkışlar arasında uzlaşma ile kabul edilmiştir.

32. Genel Konferans bünyesinde 09-14 Ekim 2003 tarihlerinde toplanan Kültür Komisyonu, Hükümetler Arası Uzmanlar Toplantısında taslak metni oluşturulan sözleşmeyi yeniden müzakere etmiş ve metinde herhangi bir değişiklik yapmaya gerek görmeden olduğu gibi kabul etmiştir. Bu toplantıya Türkiye'den Kültür ve Turizm Bakanlığı Müsteşarı Prof. Dr. Mustafa İsen, Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesini uzman sıfatıyla yürüten Prof. Dr. Öcal Oğuz ve Kültür ve Turizm Bakanlığı Dış İlişkiler Dairesinden Ertuğrul Derindere'nin yanı sıra Dış İşleri Bakanlığı'ndan Çok Taraflı Kültürel İşler Genel Müdürü Şule Soysal, UNESCO Milli Komisyonu Başkanı Prof. Dr. Arsin Aydınuraz ile UNESCO Daimi Temsilciliğinden Büyükelçi Bozkurt Aran ile M. Vakur Erkul ve Şebnem İncesu katılmıştır.

b) Maddeler

Yukarıda adlarını zikrettiğim heyet üyeleri, sözleşmenin başlangıcından 15 Ekim 2003 tarihinde 32. Genel Konferans'ta onaylanarak yürürlüğe girmesine kadar geçirilen evrelerde, Türkiye'nin duyarlılıklarına ve çıkarlarına uygun bir metnin hazırlanması için büyük bir gayret sarf etmişlerdir. Bu gayretlerin sonunda, ülkemiz için kabul edilemez veya tanımlanamaz bir çok konu, sözleşme dışında itilmiş,

önceki yazımlarda yer alan bu tür düşüncelerin metinlerden çıkartılması sağlanmıştır. Bununla birlikte gerek teknik gerekse bilimsel anlamda, Türkiye'nin bütün isteklerinin kabul edilmiş olduğunu söylemek mümkün değildir. Yaklaşık 160 ülkenin katıldığı hazırlık çalışmalarında metinlerin yazımında asgari müştereklerde "uzlaşma" ilkesi benimsendiğinden veya oylama sonuçları önemsendiğinden, sözleşme metninde "genelleyici ifadeler" öne çıkmıştır.

40 Maddeden oluşan Somut Olmayan Kültürel Mirasın (SOKÜM'ün) Korunması Sözleşmesinin bu alandaki bilimsel çalışmaları yürütenler için önemli bulduğum hususlarını ele alacak olursak, birinci sırada hangi konuların hangi terimler altında SOKÜM olarak adlandırıldığı kaydederek işe başlamalıyım: Sözleşmenin dayandığı uluslar arası hukuk kazanımlarının ve süreçlerinin vurgulandığı "**Başlangıç**" (Préambule) bölümünden sonra yer alan "**I. Genel Hükümler**" (Dispositions générales) bölümü 3 maddeden oluşmaktadır. 1. maddede sözleşmenin amaçları a) Somut olmayan kültürel mirası korumak, b)İlgili bireylerin, grupların ve toplulukların somut olmayan kültürel mirasına saygı, c) Somut olmayan kültürel mirasın önemi konusunda yerel, ulusal ve uluslar arası düzeyde duyarlılık ve karşılıklı değerlendirme, d) Uluslar arası işbirliği ve yardımlaşma şeklinde vurgulandıktan sonra, 2. maddede tanımlara yer verilmektedir. Bu maddenin ikinci paragrafında nelerin somut olmayan kültürel mirası oluşturduğu sorusuna şu cevap verilmektedir: a) Dilin Somut Olmayan Kültürel Miras'ın aktarılmasında bir araç işlevi gördüğü sözlü anlatımlar ve sözlü gelenekler, b) Gösteri sanatları, c) Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve festivaller,d) Halk bilgisi, evren ve doğa ile ilgili uygulamalar, e) El sanatları geleneği. Tanımlar maddesinin üçüncü paragrafında, "koruma" dan ne anlaşılması gerektiği şu şekilde açıklanmaktadır: "Korumaya" dan SOKÜM'ün yaşamasını garan-

ti altına alma süreçleri anlaşılır. Yani, tespit, belgeleme, araştırma, koruma altına alma, yok olmasını önleme, üretim, değerlendirme, kuşaktan kuşağa aktarımını sağlama, özellikle formel olan ve olmayan eğitim süreçlerinde bu kültürel mirasın farklı görünümlerinin yeniden canlandırılması.

Sözleşmenin ikinci bölümü "**II. Sözleşmenin Organları**"(Organes de la convention) başlığını taşımaktadır. 4- 10. maddeleri içine alan bu bölümde Sözleşmeye taraf olan devletlerden oluşan Genel Kurul, Hükümetler Arası Komite, Komite üyelerinin seçimi, görev süreleri, Komitenin görevleri, çalışma yöntemleri, tavsiye nitelikli kuruluşların durumları ve Sekreteryaya konularına yer verilmektedir. Taraf Devletler Genel Kurulu Sözleşmenin en yetkili organıdır. İkinci önemli organ Hükümetler Arası Komite'dir. Başlangıçta, Komite'nin sözleşmeye taraf devletler arasından seçilen 18 üye ile oluşturulması benimsenmekte, taraf devlet sayısı 50'ye ulaştığında Komite'nin üye sayısının 24'e çıkarılması öngörülmektedir. Komite seçimleri, belli ölçütler içinde coğrafi temsil, dört yıllık görev süresini aşmama ve arka arkaya iki dönem görev yapmama ilkelerine göre belirlenmektedir. Komite'nin öncelikli ve en önemli görevleri arasında Sözleşme Uygulama Kılavuzu'nun hazırlanması ve onay için Genel Kurul'a sunulması ve somut olmayan miras örneklerinin listelerinin oluşturularak korunma yardım taleplerinin değerlendirilmesi yer almaktadır. Buna bağlı olarak , Komitenin, somut olmayan miras alanında yetkin hükümet-dışı kuruluşlardan tavsiye hizmeti alması karar altına alınmaktadır.

Sözleşmenin 11.-15. maddelerini oluşturan ve "**III. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Ulusal Düzeyde Korunması**" (Sauvegarde du patrimoine culturel immatériel à l'échelle nationale) başlığını taşıyan 3. bölümünde taraf devletin rolü, envanterler, diğer koruma önlemleri, eği-

tim, kamuoyu bilinci ve kapasite oluşturma, topluluk, grup ve bireylerin katılımı gibi konular tanımlanmaktadır: Taraf devletin rolünü belirleyen 11. maddede, devletin somut olmayan mirası belirlemeye, tanımlamaya ve korumaya ilişkin rolünün “kendi toprağında mevcut somut olmayan miras (présent sur son territoire) ile sınırlı olması ve belirleme, tanımlama ve koruma sürecine topluluklar, gruplar (communautés, groupes), ve ilgili hükümet-dışı kuruluşların (organisations non gouvernementales pertinentes) katılımı öngörülmektedir. “Envanterler” başlıklı 12. maddede taraf devletin, kendi durumuna uygun olarak (de façon adaptée à sa situation) bir veya birden fazla somut olmayan miras envanteri hazırlaması, bu envanter veya envanterlerin düzenli olarak güncelleştirilmesi öngörülmektedir. “Korumanın diğer süreçleri” başlığını taşıyan 13. maddede, taraf devletin “somut olmayan mirasın korunması, geliştirilmesi ve güçlendirilmesi” çerçevesinde çaba göstereceği alanlar belirtilmektedir. Bu alanlar içinde SOKÜM’ün araştırılması, derlenmesi ve korunması işlemlerini yürütecek kurumların kurulması, mevcutlarının güçlendirilmesi bağlamında, arşiv, dokümantasyon merkezi ve müze çalışmalarının yapılmasına vurgu yapılmaktadır. 14. maddede, eğitim programlarında SOKÜM’ün korunmasının yer alması, 15. maddede ise, taraf devletin SOKÜM’ün korunması süreçlerinde toplulukların, grupların ve uygun olduğu hallerde mirası yaratan bireylerin (des communautés, des groupes et, les cas échéant, des individus qui créent) mümkün olduğunca geniş katılımı (la plus large participation possible) öngörülmektedir.

“IV. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Uluslar Arası Düzeyde Korunması” (Sauvegarde du patrimoine culturel immatériel à l’échelle internationale) başlığını taşıyan dördüncü bölüm, insanlığın somut olmayan mirası temsili listesi, acilen korunması gereken somut olmayan

miras listesi, somut olmayan mirasın korunmasına yönelik program, proje ve faaliyetlerin adlarını taşıyan 16-18. maddelerden oluşmaktadır. 16. Maddede, listenin oluşturulması, güncelleştirilmesi ve yayımlanmasında kullanılacak kriterin Komite tarafından belirlenmesi ve Genel Kurul tarafından onaylanması öngörülmektedir. Taraf devletin kendi SOKÜM listesini hazırlayarak Komite’ye sunmasını öngören bu madde, sözleşmenin bilim adamlarının en yoğun olarak çalışmalarını gereken alanlarından birini oluşturmaktadır.

“V. Uluslar Arası İşbirliği ve Yardım”(Coopération et assistance internationale) başlığını taşıyan ve 19-24. maddeleri kapsayan beşinci bölümde, işbirliği, uluslar arası yardımın amaçları, uluslar arası yardımın şekilleri, uluslar arası yardımın koşulları, uluslar arası yardımın talep edilmesi, uluslar arası yardımdan yararlanan taraf devletin rolü gibi konulara yer verilmektedir.

“VI. Somut Olmayan Miras Fonu”(Fonds du patrimoine culturel immatériel) başlıklı altıncı bölüm, fonun biçimi ve kaynaklarını, taraf devletlerin katkılarını ve uluslar arası yardım kampanyalarını düzenleyen 25-28. maddelerden oluşmaktadır.

“VII. Raporlar”(Rapports) başlığını taşıyan ve 29-30. maddeleri kapsayan yedinci bölümde taraf devletlerin ve komitenin raporlarına yer verilmektedir.

“VIII. Geçici Hükümler”(Clauses transitoires) başlıklı ve 31. maddeyi oluşturan sekizinci bölümde, UNESCO tarafından daha önce hazırlanmış olan “İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası Başyapıt İlanı” ile ilgili konular değerlendirilmekte ve sözleşmenin yürürlüğe girmesinden önce ilan edilen “İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası Başyapıt Listesi” varlıklarının sözleşme ile kurulması öngörülen “Temsili Liste”ye alınması hükme bağlanmakta ve sözleşmenin yürürlüğe girmesinin ardından bu uygulamanın durdurulması kararlaştırılmaktadır.

“IX. Sonuç Hükümleri” (Dispositions finales) başlıklı dokuzuncu bölüm, onaylama, uygun bulma veya teyid etme, katılma, yürürlüğe girme, federal veya üniter olmayan anayasal sistemler, fesih, depozitörlük görevleri, sözleşme hükümlerinin değiştirilmesi, geçerli metinler ve tescil konularını düzenleyen 32-40. maddelerden oluşmaktadır. 34. maddeye göre, sözleşmenin yürürlüğe girmesi, 30 ülke tarafından onaylanma, uygun bulunma veya teyit edilme koşuluna bağlanmaktadır.

c) Yorumlar

Sözleşme, SOKÜM’ün korunmasını amaçlamaktadır. Metnin bütününe bakıldığı zaman buradaki korumanın “protection” yerine “sauvegarde” kelimesiyle karşılanması önem taşımaktadır. Bu da sadece “arşivleme”, “müzeleme” veya “bilimsel yayın yapma” gibi dondurmaya yönelik koruma yerine, geliştirme, kuşaktan kuşağa aktarımını sağlama, eğitim ve öğretim kurumlarında ve medyada bu mirasın yaşamasını ve toplumda yeniden değer kazanmasını kolaylaştırıcı önlemler alma gibi konuları içermektedir. Bir çekince olarak belirtmek gerekirse, somut kültür varlıklarının korunması “protection” ile ifade edilirken, somut olmayan kültürel varlıkların “sauvegarde” terimi ile karşılanması, doğal kültürel gelişim ve değişim süreçlerini olumsuz yönde etkileyebilecek bir etmene dönüşmemelidir. Bu konuda sözleşme taslağının görüşmeleri sırasında başta ABD olmak üzere kimi ülkelerin itirazları olmuştur. Somut olmayan kültürel mirasa ait bir ögenin kendi bağlamında yaşamasını, sürdürülmesini, geliştirilmesini ve bunlara bağlı olarak yozlaşmadan gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamaya çalışmanın gelecek kuşakları kültürel gelişim ve dönüşüm açısından ipotek altına almak anlamına gelebileceğine dair yorumlar, sözleşme metninde korumanın sürdürülebilir kalkınma (développement durable) hedefleriyle gelişmeyecek tarzda planlanmasının önemine vurgu yapılmasına neden olmuştur. Bu da, korumanın “yaşat-

ma” boyutunu vurgularken “yaşama” zorunluluğunu ortadan kaldırmış, kültürel gelişmeleri engelliyici bir yaklaşımın bir anlamda önüne geçilmiştir.

Sözleşmenin en önemli konularından birisini de SOKÜM listelerinin hazırlanması oluşturmaktadır. Sözleşmeye taraf ülkeler “tehlike halinde olan” ve “tehlike halinde olmayan” SOKÜM listeleri hazırlayarak UNESCO merkezindeki Komite’ye bildireceklerdir. Bu listelerin nasıl hazırlanacağına dair detaylar Komite’nin oluşmasından sonra kaleme alınacak olan “El Kitabı”nda (manuel) açıklanacaktır. Taraf ülkenin geniş kapsamlı ve kuralara uygun liste hazırlaması, ilgili ülkenin kültürel zenginliğinin Komite tarafından yayımlanacak “Dünya SOKÜM Listesi”nde yer alması, temel koruma hedeflerinin yanı sıra diğer fonlardan destek alma ve kültür turizmine hitap etme gibi olumlu sonuçlar doğurabilecektir. UNESCO tarafından daha önce yayımlanan ve sözleşme içinde atıf yapılan “İnsanlığın Somut Olmayan ve Sözlü Mirası Başeserleri” modelinin el kitabının liste hazırlanması ile ilgili bölümünde aynen olmasa bile büyük ölçüde yer alacağı sanılmaktadır. Bu model ise, listeye alınacak ürünün detaylı biçimde araştırılmasını, derlenmesini ve değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu nedenle, sadece liste hazırlık safhasında bile uzun derleme ve araştırma yapılması ve bu listelerin düzenli olarak yenilenmesi gerekmektedir. Bu nedenle de SOKÜM çalışmalarını yürütecek, bilimsel ve iyi donanımlı bir ekibin oluşturulmasıyla ve kurumsallaştırılmasıyla işe başlanmalıdır. Bu çerçevede, Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesindeki Halk Kültürü ile ilgili çalışmalarını yürüten ekiplerin güçlendirilmesi ve gerek UNESCO yaklaşımlarıyla gerekse son bilimsel gelişmelerle entegre edilmeleri düşünülebilir.

Sözleşme, SOKÜM’ün bütün eğitim kurumlarında yer almasını öngörmektedir. Bu, ilkokuldan liseye kadar bütün ilk ve orta öğretim kurumlarında SOKÜM’ün

ders olarak okutulması anlamına gelmektedir. Bunun bağımsız bir ders mi yoksa kimi derslerin içinde bir bölüm veya konu olarak mı yer alacağı sözleşme içinde belli değildir. Ancak bu konuda duyarlılık gösteren kimi ülkelerin bağımsız bir ders açma girişimlerini biliyoruz. Türkiye'nin ilk ve orta öğretim kurumlarında Somut Olmayan Kültürel Miras konulu bir ders açması durumunda, ders kitabından, yardımcı kaynaklarına ve diğer eğitim araç gereçlerinden öğretmenine kadar geniş bir alanda bu kararın yansımaları olacaktır.

Liselerde bu dersleri okutacak öğretmenlerin yetiştirilmesi için, üniversite bünyesinde Somut Olmayan Kültürel Miras Eğitimi veren bölümlerin açılması gerekecektir. Buna bağlı olarak, bu bölümlerin eğitim alt yapısını oluşturacak araştırmaların yapılmasını ve verilerin hazırlanmasını sağlayacak şekilde Edebiyat veya Fen Edebiyat Fakülteleri bünyesinde araştırma bölümlerinin kurulması gerekecektir. Bu konuda akla gelen bir çözüm olarak, Halkbilimi, Antropoloji, Geleneksel El Sanatları, Halk Müziği ve Oyunları, Halk Edebiyatı gibi somut olmayan kültürel miras konusunda çalışan disiplinlerden yararlanılarak, üniversitelerde yeni bir araştırma ve eğitim alanı yaratılması düşünülebilir.

SOKÜM'ün korunması süreçlerinden birisini de yetişkin eğitiminde kitle iletişim araçlarının etkin kullanımı oluşturmaktadır. Sözleşme, taraf ülkeyi, bütün kitle iletişim araçlarını kullanarak halkın SOKÜM konusunda duyarlılık kazanması konusunda çalışmakla yükümlü kılmaktadır. Öncelikle RTÜK'ün buna bağlı olarak radyo ve televizyon yayınlarında belli bir yüzdeyi SOKÜM'e ayırması sağlanabilir. Böyle olunca da SOKÜM programını yürüten akademik kurumların öğrencilerin bu alandaki eksiklerini dikkate alan bir yaklaşımla müfredat hazırlamasının gerekliliği düşünülmelidir.

Sözleşme, SOKÜM konusunda kurumlaşmayı öne çıkarmaktadır. SOKÜM üzerine çalışan kurumların güçlendirilmesi gerektiği vurgusunun yanında SOKÜM Müzeciliğinin etkin hale getirilmesi de beklenmektedir. Bu da derleme ve araştırma yapan SOKÜM uzmanlarının bu alanın müzelenmesi konusunda da yeterli donanıma sahip olmasını gerektirmektedir. SOKÜM Müzeciliğinin önemini kavrayan kimi ülkeler, bu konuda uluslar arası toplantılar düzenlemektedirler. (Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi konusunda, Kore Cumhuriyeti 2-8 Ekim 2004 tarihlerinde uluslar arası, ülkemizde ise Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi 4-6 Mart 2004 tarihlerinde ulusal sempozyum düzenlemektedir.)

Sonuç olarak söylemek gerekirse, SOKÜM'ün Korunması Sözleşmesi, birbirinden az çok farklı kök-düşüncelere sahip disiplinlerce çalışılan kültürel miras alanında son derece yeni açılımlar, imkanlar ve sorunlar getirmektedir. Sözleşme, Komite'nin oluşumundan el kitabının yazımına, listelerin birinci kez hazırlanmasından belli periyotlarla güncelleştirilmesine, araştırma ve eğitime yönelik kurumlaşmaların gerçekleştirilmesinden arşiv, dokümantasyon merkezleri ve müzelerin kurulmasına ve bu çalışmaların sonuçlarının toplumsal etkilerinin ulusal ve uluslar arası düzeyde gözlenmesine kadar uzanan bir SOKÜM yol haritası niteliğindedir. Türkiye'de bu alandaki yönetici ve bilim adamları bu sözleşmenin getirebileceği imkanlardan yararlanmak ve doğurabileceği sorunlardan kaçınmak üzere daha fazla düşünce üretmeye başlamalıdır. Metne Türkiye'nin de taraf olmasından sonra, sözleşmesinin kapsamı içinde yer alan ürünler üzerine çalışan disiplinler için yeni bir dönem başlayacaktır. Bu yeni döneme şimdiden hazırlanmak gerekmektedir.